

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No5(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 418 sahifa,
1-may, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijranovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Maktabgacha ta'lim tashkiloti metodistining boshqaruv funksiyalari.....	10
<i>Qarshibayeva Dilfuza Xidirbayevna</i>	
Texnologik mashinalar va jihozlar ta'lim yo'nalishi talabalarida kasbiy kompetensiyani shakllantirishning pedagogik qonuniyatlari va metodologik tizimini ishlab chiqish	15
<i>Elmanov Abbas Begmat o'g'li, Mirzaumidov Asilbek Shuxratjonovich</i>	
Katta yoshdagi guruh bolalarida o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishda o'yinning roli	19
<i>Ergasheva Farangiz Umidjon qizi, Fayzullayev Sharipboy Nurillayevich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ekologik tafakkurni rivojlantirishning dolzarbligi.....	23
<i>Yaxshiboyeva Nargiza Rustamqulovna</i>	
Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inson resurslarini boshqarishda muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimidan foydalanishning nazariy asoslari	28
<i>Gulmira Jumanova</i>	
Nomoddiy madaniy merosning talaba-yoshlarni yuksak ma'naviyatli shaxs sifatida tarbiyalashdagi ahamiyati	33
<i>Erboyev Suxrob Abdusalomovich</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar va ularda hissiy-irodaning shakllanishi	37
<i>Davlatova Zebo Haydarovna</i>	
Zamonaviy oilada avlodlararo munosabatlarning pedagogik-psixologik xususiyatlari	40
<i>Ochilova Farida Baxriddinovna</i>	
Maktab va oliy ta'lim muassasalarida qizlar kitobxonligini rivojlantirish metodlari	44
<i>Qo'chqarova Oysha Oltibayevna</i>	
Buyuk allomalar merosidan foydalanishning metodik holati va mavjud muammolari.....	48
<i>Sevara Mamatkarimova</i>	
Futbol o'yinida to'pga kalla bilan zarba berish.....	53
<i>Xolmaxmatov Boburjon Musurmon o'g'li</i>	
Использование современных инновационных методов в процессе обучения русскому языку в иноязычных группах высшего образовательного учреждения.....	56
<i>Курбанова Шаира Исмаиловна</i>	
Maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlashda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ...	60
<i>Kushakova Gulnora Egamkulovna, Muhammadiyeva Shaxzoda Sunnatilla qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda musiqa mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish metodlari	63
<i>Muminova Feruza Farxodovna</i>	
Alisher Navoiy merosining yoshlar ma'naviy-estetik tarbiyasidagi ahamiyati	70
<i>Qayumxo'jayev Botirxo'ja Ikromxo'ja o'g'li</i>	
Boshlang'ich ta'lim jarayonida amaliy topshiriqlar orqali tayanch kompetensiyalarni shakllantirish metodikasini takomillashtirish	74
<i>Saidova Dilnoza Maripovna</i>	
К вопросу о классификации современной антиутопии.....	78
<i>Дмитрий Валерьевич Пупонин</i>	
Когнитивная гибкость как фактор психологического благополучия старшеклассников в период адаптации к новым образовательным требованиям	82
<i>Муксинова Динора Азаматовна</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilida ta'lim beruvchi professor-o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini baholash: xalqaro tajribalar qiyosiy tahlili va O'zbekiston amaliyoti	87
<i>Baxtiyarova Muniba Ne'matjon qizi</i>	
Valeologik tarbiya asosida maktabgacha ta'lim tarbiyachilarini tayyorlashda innovatsion va raqamli yondashuvlar	92
<i>Berkinova Charos Islomovna</i>	

Grammatik tushunchalarni o'rgatish metodikasi.....	96
<i>N. R. Masharipova</i>	
Umumiy o'rta ta'lim tizimini takomillashtirish va o'quvchilar bilimni baholashda xorijiy tajribalardan foydalanish finlyandiya ta'lim tizimi misolida.....	99
<i>Obidova Muqaddas Ro'ziqulovna</i>	
The Difference Between Androgogy and Pedagogy.....	106
<i>Pardayeva Aziza Rahmatillojevna</i>	
Elektr mashinalari fanini o'qitishda raqamli ta'lim texnologiyalari.....	110
<i>Shodiyeva Nozina Shuxrat qizi</i>	
Umumta'lim maktablarida direktor o'rinbosarlarining aksiologik yondashuv asosida boshqaruv funksiyalari va vakolatlari hamda maktablarda ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish yo'llari.....	113
<i>Toxirov Botirjon G'ofurjon o'g'li</i>	
Ispan tili darslarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish usullari	119
<i>Tursunqulov Sanjar Dilmurod o'g'li, Shukurullayeva Feruza Dilmurodovna</i>	
Surxondaryo viloyatida yetishtiriladigan ingichka tolali paxta navlarining qo'llanilishi	124
<i>Ubaydullayeva Komila Bozor qizi</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarda empatiya hissini shakllantirishning nazariy asosi	127
<i>Xolmirzayeva Gulbahor Bahodirovna</i>	
Boshlang'ich sinf matematika darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi	130
<i>Raximova Dilshoda Xoliqberdiyevna</i>	
Bo'lajak sport murabbiylarida kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish mexanizmlari	134
<i>Sherzod Shuxratovich Boboyorov</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirishning iqtisodiy va tashkiliy mexanizmlari.....	138
<i>Sangirov Nuriddin Iriskulovich</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning boshqaruv kompetentligini rivojlantirishning integrativ modeli	142
<i>Rasulova Umida Bahodir qizi</i>	
Yashil pedagogikaning konseptual modeli va tamoyillari.....	146
<i>Raxmatova Dilnoza Abdurashidovna</i>	
Ta'lim jarayoni ishtirokchilarida emotsional barqarorlikni shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari ..	149
<i>Boymatova Munavvar Ravshan qizi</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda zamonaviy raqamli platformalardan foydalanish samaradorligi.....	152
<i>Lukmonova Salomat Gafurovna</i>	
Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimining shakl, metod va vositalari	157
<i>Farmonova Madina Bahriddin qizi</i>	
Innovatsion boshqaruv tizimlarida qaror qabul qilish va kommunikatsiya samaradorligi	161
<i>Sotvoldiyeva Xurliqo G'ayratjon qizi</i>	
Raqamli ta'lim muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning media savodxonligini shakllantirish metodikasi.....	167
<i>Choriyeva Xurmo Panji qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim mutaxassislari malakasini oshirish tizimining zamonaviy tendensiyalari va raqamlashtirish jarayonlarining pedagogik ahamiyati.....	172
<i>Qosimova Sh. N., Dusmaxamedov A. A.</i>	
Maktab o'quvchilarida o'zini o'zi tarbiyalashni shakllantirishning pedagogik asoslari (8–9-sinflar asosida)..	177
<i>Norxo'jayeva Lobar Nuriddin qizi</i>	
STEAM loyihalar yordamida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy va tanqidiy tafakkurni shakllantirish	181
<i>Mirjamolova Moxira Abdugaffor qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning pedagogik ahamiyati va metodik asoslari.....	188
<i>Axmad Bolqiyev</i>	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini xalqaro baholash dasturlari asosida baholashning pedagogik asoslari.....	191
<i>Shavqiddin Burxonov</i>	
Boshlang'ich ta'limda liderlik va pedagogik menejment muammolari.....	194
<i>Pardaboyev Doston</i>	
Raqamli ta'lim muhiti: tushunchasi, strukturasi va rivojlanish tendensiyalari.....	197
<i>Kulboyeva Dilnoza Abdug'afurovna</i>	
Особенности применения графических органайзеров на практических занятиях по дисциплине "Практикум литературы народов СНГ".....	199
<i>Татьяна Викторовна Половинкина</i>	
Historical Stages in the Study and Treatment of Scoliosis (Spinal Curvature).....	204
<i>Shermatova Mokhira Baxodir qizi</i>	
Talaba qizlarga badiiy gimnastika cho'qmori yordamida bajariladigan fundamental mashqlarni o'rgatish....	209
<i>Musharafxon Sultanova</i>	
Oliy ta'limda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish bo'yicha xalqaro modellarning qiyosiy tahlili.....	213
<i>Ziyotova Madina</i>	
Sport mutaxassislarini tayyorlashda voleybol o'qituvchisining ko'nikmalari va uslubi	216
<i>Turg'unov Baxtiyor O'rolovich</i>	
Matematik masalalarni yechish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlash va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish	220
<i>Yusupova Latofat Nuriddinovna</i>	
Zamonaviy sharoitda bo'lajak o'qituvchilarda deontologik kompetentlikni rivojlantirishning innovatsion texnologiyalari	228
<i>Nasirova Nigora Baxtiyor qizi</i>	
Paraengil atletika mashg'ulotlarida individual yondashuvning ahamiyati	233
<i>Abduxoliqova Shoiraxon Akramjon qizi</i>	
Biologiya fanini o'qitishda xalq pedagogikasi elementlaridan foydalanish orqali ekologik madaniyatni rivojlantirish	239
<i>Baxrombekova Sojidxon Sherzodjon qizi</i>	
Maktab texnologik ta'limida axborot texnologiyalaridan foydalanishning o'quv samaradorligiga ta'siri: o'rta muddatli istiqbollar (2027–2031)	245
<i>Berdiyeva Gulnoza Rizoqulovna, Tursunov Sherzod Ziyat o'g'li, Ismatullayev Javohir Ubaydulla o'g'li</i>	
Axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali jismoniy tarbiya va sport tizimini boshqarish samaradorligini oshirish	251
<i>Eryigitov Dilshod Xolboyevich</i>	
Enhancing Speaking Skills Productively in English	255
<i>J. M. Fayzullayev, G. R. Elmonova</i>	
Nutqida nuqsoni bo'lgan katta guruh bolalari bilan ishlashning ilmiy-nazariy asoslari	259
<i>Jumanova Iroda Nomozovna, Fayzullayev Sharipboy Nurillayevich</i>	
2–3 yoshli bolalarning maktabgacha ta'lim tashkilotiga ijtimoiy moslashuvi: nazariy va empirik tahlil	263
<i>Klicheva Dilnoza Zulfon qizi</i>	
Inson–texnika tizimida ta'lim olayotgan talabalarda iste'dod namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari	267
<i>Kuvandikova Gulnora Gulamovna</i>	
Bo'lajak pedagoglarning mutaxassis sifatida shakllanishida xavotirlanish holatining namoyon bo'lishi.....	270
<i>Nuriddinov Rasuljon Samitjon o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni maktabga tayyorlashda zamonaviy psixologik-pedagogik yondashuv.....	274
<i>Nuriddinova Maysara Ikramovna, Kodirova Albina Faridovna</i>	
Talabalarda qaror qabul qilishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	279
<i>Rajabova Go'zal Zarifovna</i>	
Musobaqa oldi psixologik tayyorgarlikning tezkorlikka ta'siri.....	283
<i>Sitora Elova Axmatkulovna</i>	

Pediatriya ta'limida sun'iy intellekt – talaba uchun virtual assistent.....	287
<i>Umarkulov Muhtorali Islomkulovich</i>	
Bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarida jismoniy savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik asoslari.....	290
<i>Xakimov Xurshid Nozimovich</i>	
Сущность и виды познавательной активности детей 5–6 лет.....	294
<i>Джамилова Н. Н., Кудратова М. У.</i>	
Uzluksiz ta'lim jarayonida mustaqil fikrlovchi, ijodkor shaxsni tarbiyalashning pedagogik-psixologik masalalari.....	298
<i>Siddiqova Sanobar Xaydarovna</i>	
Ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish, ijodiy faolligini oshirish.....	301
<i>Siddiqova Sanobar Xaydarovna, Qushoqova Guzal</i>	
Badiiy adabiyotda Ibn Sino obrazining yaratilishidagi o'ziga xosliklar.....	304
<i>Tangirov A. J.</i>	
Ta'lim klasteri asosida zaif eshituvchi bolalarni inklyuziv ta'lim muhitiga moslashtirishning pedagogik mexanizmlari.....	309
<i>Dilnoza Xushvaktovna Ernazarova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish.....	313
<i>Payzullaeva Gozsal Bayrambayevna</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarda pedagogik mas'uliyat ko'nikmasini rivojlantirishning nazariy-amaliy asoslari.....	317
<i>Maxramova Gulchexra Maxsudbek qizi</i>	
Maxsus ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning pedagogik samaradorligi.....	320
<i>Tashkenbayeva Dilafuz Baxtiyor qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qo'yiladigan talablar.....	325
<i>Xazratkulova Shoiri Noraliyevna</i>	
Musiq madaniyati darslarida multimedia vositalarida musiqa o'qituvchisining kompetensiyaviy tayyorgarligi.....	329
<i>Qudratova Elnoz Ismatilayevna, Ismailova Sevinch, G'oibnazarov Elmurod</i>	
Boshlang'ich ta'limda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning didaktik modeli.....	334
<i>Tillaboyeva Havasxon</i>	
Diskursiv yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.....	340
<i>Boynazarova Nilufar Tilovmurot qizi</i>	
Millatlarning o'ziga xos dunyoqarashining psixologik xususiyatlari.....	346
<i>Murxashev Axmadxon Olimjon o'g'li</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarining intellektual-ijodiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari.....	349
<i>Ergasheva Sitora Baxriddin qizi</i>	
Sinergetik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashni takomillashtirish zarurati va imkoniyatlari.....	353
<i>Xo'shboqova Surayyo Baxtiyor qizi</i>	
Interfaol metodlar asosida o'smirlarda mustaqil tafakkurni rivojlantirish.....	357
<i>Ismoilova Mashxura Mashrabbek qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish.....	360
<i>Kuvanakova Guljaxon</i>	
The Role of Autonomous Learning in Developing English Language Proficiency of University Students in Uzbekistan.....	363
<i>Omonova Kamola, Mutabar Zikriddinova</i>	
Maktablarda fasilitator faoliyatini tashkil etish borasida ayrim mulohazalar.....	366
<i>Qahhorova Marjona Ixtiyor qizi</i>	
Модель и педагогические условия формирования профессиональных компетенций будущих учителей в области информационной безопасности.....	370
<i>Сагинбаева Кымбат Кенжегалиевна, Нуриддинова Майсара Икрамовна</i>	

Boshlang'ich sinf darslarida kreativ fikrlashni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish.....	374
Xudoynazarova Muxlisa Bakhadirovna	
Совершенствование методической компетентности будущих учителей начальных классов на основе креативного подхода	377
Дониёрова Лайло Худайбердиевна	
Talabalar guruhida jipslikning shakllanishida liderlikning ta'siri	385
Asrarchanova E. A., Bo'riboeva Mahliyo Anorboy qizi	
Musiq'a to'garaklarida o'quvchilarga cholg'u asboblari ijro etishni o'rgatish uslublari	388
Q. Boboqulov, Jazilov Shuhrat Rustamovich	
Состояние проблемы в практике школ Узбекистана на современном этапе.....	391
Муминова М. Р.	
Paradigmal yondashuv asosida boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining tarbiyaviy kompetensiyalarini rivojlantirishning o'rganilganlik darajasi va nazariy asoslari	394
Hayitova Oydinoy Po'latbekovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida shaxsiy pedagogik kompetensiyani aniqlash metodologiyasi	401
D. O'. Yo'ldosheva, J. A. Jovliyev	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligida aktdan foydalanishning ilmiy asoslari	405
Jo'liboyeva Sevinch Abloqul qizi	
Zamonaviy media matnlarida salbiy his-tuyg'ularni ifodalovchi lisoniy birliklarning qo'llanilishi va ularning kommunikativ-pragmatik funksiyalari	408
Jo'rayeva Nafosatxon Muxsinjon qizi	
Bulutli Web-Gat texnologiyalari muhitida talabalarning fazoviy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish: kvazi-eksperimental tadqiqot natijalari.....	412
Sangirova Mahfuza Hasanovna	

PARADIGMAL YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING TARBIYAVIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING O'RGANILGANLIK DARAJASI VA NAZARIY ASOSLARI

UO'K 373.3:37.013

Hayitova Oydiyoy Po'latbekovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti katta o'qituvchisi
Xalqaro Nordik universiteti mustaqil tadqiqotchisi

ORCID: 0000-0001-8553-2425

Annotatsiya: Mazkur maqolada paradigmal yondashuv asosida boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining tarbiyaviy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari hamda o'rganilganlik darajasi tahlil etilgan. Tadqiqotda ta'lim va pedagogik paradigma tushunchasining mazmuniy mohiyati ochib berilgan, uning ilmiy va ta'limiy jihatlarini tizimlashtirilgan. Turli pedagogik paradigmalarning boshlang'ich ta'lim jarayonida qo'llanish imkoniyatlari qiyosiy tahlil qilingan. Paradigmalar yondashuvning shaxsga yo'naltirilgan, gumanistik va kompetensiyaviy ta'limni ta'minlashdagi ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari talabalarining tarbiyaviy kompetensiyalarini shakllantirishda paradigmalar yondashuv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: paradigmalar yondashuv, ta'lim paradigmalari, boshlang'ich ta'lim, tarbiyaviy kompetensiyalar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, gumanistik pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv.

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations and the level of research on the development of educational competencies of students in the field of primary education based on a paradigmatic approach. The substantive essence of the concepts of educational and pedagogical paradigms is revealed, and their scientific and educational aspects are systematized. A comparative analysis of the possibilities of applying various pedagogical paradigms in the primary education process is conducted. The significance of the paradigmatic approach in ensuring learner-centered, humanistic, and competency-based education is substantiated. The research findings contribute to enhancing the effectiveness of forming students' educational competencies.

Key words: paradigmatic approach, educational paradigms, primary education, educational competencies, learner-centered education, humanistic pedagogy, competency-based approach.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические основы и степень изученности развития воспитательных компетенций студентов направления начального образования на основе парадигмального подхода. Раскрывается содержательная сущность понятий образовательной и педагогической парадигмы, систематизируются их научные и образовательные аспекты. Проведен сравнительный анализ возможностей применения различных педагогических парадигм в процессе начального образования. Обоснована значимость парадигмального подхода в обеспечении личностно-ориентированного, гуманистического и компетентностного обучения. Результаты исследования способствуют повышению эффективности формирования воспитательных компетенций студентов.

Ключевые слова: парадигмальный подход, образовательные парадигмы, начальное образование, воспитательные компетенции, личностно-ориентированное обучение, гуманистическая педагогика, компетентностный подход.

KIRISH

Ta'lim tizimi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Biroq bu tizim hozirgi shakliga kelguncha uzoq va murakkab tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi. Ta'limning murakkab va ko'p qirrali rivojlanishi jamiyatning ma'naviy madaniyatining muhim qismi sifatida ta'limga bo'lgan qiziqishning oshib borishiga sabab bo'ldi. Ta'lim – bu inson faoliyatining asosiy sohasi bo'lib, bilim berish ijtimoiy tajriba va jamiyatning boshqa turdagi faoliyatlaridan ajralib

chiqib, maxsus o'qitish va tarbiyalash bilan shug'ullanadigan insonlarning kasbiy faoliyatiga aylanganida shakllangan. Shunday qilib, ta'lim tizimi jamiyat, mehnat, tafakkur va til taraqqiyoti bilan birgalikda rivojlanib bordi. Ilmiy-pedagogik nashrlarda qayd etilishicha, paradigma tushunchasi model, jarayon, tizim kabi ilmiy kategoriyalar bilan bir qatorda keng tarqalmoqda. Bu atama ilmiy leksikonga mustahkam kirib borgan va pedagogik tadqiqotlarda tez-tez qo'llanilmoqda. Pedagogika sohasida paradigmanning o'zgarishiga oid qarashlar tobora keng tarqalib, e'tirof etilmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mamlakatimizda T. Aliboev^[87], A. Aripdjanova^[88], R. Djuraev^[28], G. Ibragimov^[92], N. Muslimov^[52,97], M. Turdieva^[61], Z. Qurbaniyazova^[71], L. Qoraeva^[70], B. Xodjaev^[65], N. Egamberdieva^[69], F. Yuzlikaev^[72]larning tadqiqotlarida talabalarda kreativlikni rivojlantirish, kreativlikni rivojlantirishga ta'sir etuvchi ijtimoiy omillar, kreativ tafakkurni shakllantirishning mavjud pedagogik shart-sharoitlari tadqiq etilgan.

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) davlatlarida G. Altshuler^[16], R. Granovskaya^[26], E.P. Ilin^[41], V. Kan-Kalik^[42], O.N. Kinyakina^[44], A. Matyushkin^[50], O. Nikitin^[99]lar shaxsda kreativlikni rivojlantirish bosqichlarini tadqiq etganlar.

Xorijiy davlatlar olimlaridan G. Gardner^[23], J. Gilford^[50], A. Maslow^[49], Drapeau Patti^[79], E. Torrens^[82,83], E. de Bono^[29], D. Watson^[78], J.S. Renzulli^[85]lar kreativlik tushunchasining ma'naviy mohiyati, psixologik jihatlari tahlil etib, shaxsda kreativlik sifatlarining shakllanganlik hamda rivojlanganlik darajasini tashxislash masalalari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borganlar.

Manba va adabiyotlarning ilmiy tahlili shundan dalolat beradiki, kompetentlik va kompetensiya pedagogik yondashuvning ilmiy-uslubiy mazmuni, ta'riflari va tasniflari, ilmiy qonuniyatlari, shuningdek, zamonaviy shaxs sifatlarini ifodalovchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Biroq talabalarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning mazmun-mohiyati, shakllari, ta'lim texnologiyalari, samarali metodlar va texnik vositalari ilmiy-metodik va o'quv jihatdan yetarlicha asoslanmagan hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida maxsus joriy etilmagan. Bu esa, o'z navbatida, ilmiy asosda talabalarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish tuzilmasini ishlab chiqish orqali o'quv mashg'uloti samaradorligini oshirishning pedagogik imkoniyatlarini amaliyotga kompetensiyaviy yondashuv asosida tatbiq etish zaruratini taqozo etadi.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda adabiyotlar tahlili tizimli, qiyosiy va konseptual yondashuvlar asosida amalga oshirildi. Tahlil jarayonida pedagogika va fan metodologiyasi sohasidagi klassik va zamonaviy ilmiy manbalar, xususan, ta'lim va pedagogik paradigmalariga bag'ishlangan monografiyalar, retsenziyalanadigan ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar hamda xalqaro ta'lim nazariyalariga oid tadqiqot ishlari o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Paradigma tushunchasiga aniq va yagona ta'rif hozirgacha to'liq shakllanmagan bo'lsa-da, bugungi kunda uning taxminan yigirmaga yaqin turlari mavjudligi ta'kidlanmoqda. Ushbu tushuncha qanday izohlovchi funksiyani bajarmoqda? Uning o'rniga yangi tushuncha kiritish kerakmi yoki mavjud tushunchalardan biri bilan almashtirilishi lozimmi? Pedagogika sohasida qo'llanilayotgan paradigmanning o'ziga xos pedagogik mazmuniy xususiyati mavjudmi? Pedagogikaning paradigmasi o'zgaroqdam, agar o'zgarayotgan bo'lsa, bu o'zgarish qanday shaklda kechmoqda? Birinchidan, T.Kun nazariyasiga asoslangan klassik va umumiy ijtimoiy ma'noga yaqin paradigma tushunchasidir. U ilm-fan faoliyatining normalari, mezonlari, tadqiqot standartlari majmuasini aks ettiruvchi model sifatida talqin etiladi.

Ikkinchidan, paradigma – ta'lim tizimini loyihalashdagi yondashuvlar, g'oyalar, asoslar va ta'limning bazaviy yoki strategik modellari sifatida qaraladi. Bu xulosalar, odatda, ta'limning asosiy yo'nalishlarini, pedagogik maqsadlarni belgilash asoslarini ifoda etuvchi "ta'lim paradigmalari" tushunchasi orqali ifoda etiladi^[1, 23-28 bet].

Shuningdek, paradigmalarning quyidagi turlari aniqlangan: shakllantiruvchi va gumanistik (Ye.V. Bondarevskaya), shaxsga yo'naltirilgan va ma'naviy (T.I. Vlasova), ilmiy-texnokratik, gumanitar va ezoterik (I.A. Kolesnikova), avtoritar, manipulyativ va qo'llovchi (G.B. Kornetov), an'anaviy-shakllantiruvchi, an'anaviy-rivojlantiruvchi, shaxsga yo'naltirilgan (S.V. Kulnevich), an'anaviy, ratsionalistik, gumanistik (V.Ya. Pilipovskaya), ma'naviy-ma'rifiy (I.A. Solovsova), pedagogik, andragogik, akmeologik va kommunikativ (Yu.G. Fokin) va boshqalar^[2, 12-17 b., 3, 98-106 bet].

Ushbu matnda paradigma tushunchasining ikki tomonlama (dual) tabiatiga alohida e'tibor qaratilgan. Bir tomondan, u ilmiy tadqiqot faoliyatining asosi, boshqa tomondan esa ta'lim jarayonida qo'llanadigan konseptual asos sifatida qaraladi. Bu ikki vazifa bir-biridan farq qilsa-da, ular o'zaro bog'liq holda qaralishi natijasida paradigma sintetik va integral tushuncha sifatida shakllanadi.

Ye.V. Bondarevskaya, S.V. Kulnevich va I.Ye. Shkabara kabi mualliflar ta'limdagi paradigmani nafaqat nazariy, balki amaliy-pedagogik vazifalarni hal etishga xizmat qiluvchi konsepsiya sifatida ham ko'rishadi. Ular ta'lim sohasida paradigmalarning ko'pligi haqidagi fikrni (ko'pparadigmallilikni) qo'llab-quvvatlaydi va bu holatni pedagogik voqelikning ko'p qirrali jihatlari bilan bog'lashadi. Bu yerda asosiy e'tibor paradigmani faqat ilm-fan sohasida emas, balki ta'lim amaliyotida ham faol qo'llanadigan nazariy asos sifatida ko'rishda namoyon bo'ladi. Shu sababli, ta'limdagi paradigma tushunchasi murakkab, integral, ko'p vazifali va tizimli yondashuvni talab etadi [3, 56-59 bet; 4, 9-13 bet].

Haqiqiy, qimmatli bilim aynan fikrlar va nazariyalar o'rtasidagi intellektual raqobat sharoitida shakllanadi. Biroq, bunday geterogen (turlicha) qarashlarni farqlash uchun umumiy mafkuraviy-mavhumiy til va ilmiy terminologik birlik zarur. Agar asosiy kategoriyalar va tushunchalarga oid hamohanglik bo'lmasa, bu holat fanning tizimli rivojiga jiddiy to'siq bo'lishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, V.V. Kraevskiy, N.L. Korshunova va boshqa bir qator tadqiqotchilarning umumfan sohasida "paradigma" tushunchasini yagona ma'noda ifoda etishga qilgan sa'y-harakatlarini ma'qullash mumkin. Biroq, klassik ilm-fanda paradigмага berilgan ta'rif "normal ilm" doirasida u qadar o'ziga xos evristik (ya'ni, yangilikka olib boruvchi) mazmunga ega emas [6, 109-112 bet; 7, 287-288 bet].

Pedagogikada "paradigma" tushunchasining keng tarqalishi unga qayta va yanada aniqroq ta'rif berish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ushbu tushunchaning pedagogik nutqqa kirib kelishini tasodif yoki ilm-fandagi moda deb talqin etish qiyinchiliklarga olib kelishi aniq. Shu nuqtai nazardan, paradigmani pedagogik jarayonda tan olmaslik yoki uni faqatgina amaliy ta'lim faoliyatida qo'llash samarali yechim emas. Aslida, ushbu tushunchaning ma'no-mohiyatiga jiddiy e'tibor qaratish va uni aynan pedagogikaga xos kontekstda talqin qilish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Bu borada paradigma tushunchasini pedagogikaning asosiy obyekti – ta'lim jarayoniga bog'lab, u muayyan miqyosda ilmiy obyektlar singari oldindan belgilangan strukturaga ega ekanini e'tirof etish kerak. Uning tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, "paradigma" atamasi yunoncha "paradeigma" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, u "namunali ko'rinish", "manifestatsiya" (ya'ni, o'zini namoyon etish shakli) ma'nosini anglatadi. Keng ma'noda paradigma – inson tafakkuri va mavjudligining asosiy, fundamental proporsiyalarini shakllantiruvchi, lekin o'zi e'tibordan chetda qoluvchi, to'g'ridan-to'g'ri refleksiya uchun duch kelmaydigan, strukturalashgan reallik sifatida namoyon bo'ladi.

A.G. Duginning ta'kidlashicha, paradigmaning o'zida gnoseologik (bilishga oid) va ontologik (mavjudotga oid) elementlar hali bir-biridan ajralmagan holda mavjud bo'lib, aynan shu xususiyati uning o'ziga xos jihati. Tomas Kunning ta'kidlashicha, paradigma yoki fan sohasiga xos matritsa bir nechta tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ularning ichiga paradigmaning metafizik elementlari ham kiradi; bunda faqatgina gnoseologik emas, balki ontologik jihatlarga ham alohida e'tibor qaratiladi. Shunday ekan, har bir ilmiy paradigma faqatgina tadqiqot vazifalarini hal etish modeliga taalluqli bo'lib qolmay, balki fanning obyektiga oid dunyoqarashlar bilan ham chambarchas bog'liqdir [1, 8, 9, 10].

"Paradigma" tushunchasi bilan bir qatorda zamonaviy fan metodologiyasida unga ma'nodosh va yaqin funksiyalarni bajaruvchi boshqa ilmiy tushunchalar ham mavjud. Jumladan, "tadqiqot dasturining asosi" (I. Lakatos), "ilmiy izlanish an'anasi" (L. Laudan), "fanlar asosiy metaparadigmasi" (N. N. Moiseyev, V. S. Stepin), "tafakkur uslubi" (Ye. N. Knyazeva, V. S. Shviriyov) kabi tushunchalar shular jumlasidandir.

V. S. Stepinning ta'kidlashicha, fanlarning asosiy metaparadigmasi (yoki fanlar asoslari) ilmiy fanlar tizimining tuzilishi va rivojlanishining boshqaruvchi omili hisoblanadi. U ilmiy bilish jarayonining epistemologik maqsadlarini aniqlovchi, ilmiy izlanishlarning strategik yo'nalishini belgilaydigan hamda global tadqiqot konsepsiyasi sifatida faoliyat yuritadi [12, 481-bet].

Fanlar asosining tarkibiy tuzilishi quyidagi asosiy metodologik komponentlarni o'z ichiga oladi:

- olamning maxsus ilmiy manzarasi (fandosh ontologiya) – muayyan fan sohasining umumiy tasviri bo'lib, uning asosiy tizimli-strukturaviy xususiyatlarini ifoda etadi;
- tadqiqot g'oyalari va normalari (ta'riflash va tushuntirish, dalillash va asoslash, shuningdek, bilimlarni yaratish va tashkil etish g'oyalari) ilmiy bilish usullarining umumiy modelini belgilaydi;
- fanning falsafiy asoslari qabul qilingan olam tasvirini, shuningdek, fanning ideallari va normalarini asoslab beradi.

Bu qarashlar paradigmaning ikki asosiy tarkibiy qismiga – ontologik (fanning obyekti haqida umumlashtirilgan qarashlar) va gnoseologik (ilmiy faoliyat modellari) qismlarga ajratilishini talab qiladi. Haqiqatning tadqiq etilayotgan holatidagi hodisalarni tasvirlash, tushuntirish, loyihalash vazifalari yuklatilgan fundamental fanlar uchun paradigmaning bunday talqini ularning ehtiyojlariga javob beradi. Shu bilan birga, pedagogika faqat ilmiy-nazariy vazifalarni emas, balki konstruktiv-texnik (normativ va regulativ) funksiyalarni ham bajaradi.

Pedagogikadagi paradigma tushunchasini tizimlashtirish maqsadida paradigmalarni ilmiy va ta'limiy deb tasniflash mumkin:

- ilmiy pedagogik paradigma – pedagogik fan va tadqiqotlarning xarakteri, ideallari, normalarini aniqlovchi, shuningdek, pedagogikaning metodologiyasi vazifasini bajaruvchi ontologik va gnoseologik qarashlar majmuasidir;
- ta'limiy paradigma – ta'lim amaliyoti va ta'lim jarayonini loyihalashning aniq usullarini belgilaydigan, pedagogik hamjamiyat tomonidan qabul qilingan dunyoqarash va nazariy asoslar tizimidir.

Klassik olimlarning fikriga tayanadigan bo'lsak, paradigmaning o'zgarishi ular tomonidan ilmiy inqilob yuz berishi yoki fanlar asoslarining qayta tuzilishi bilan izohlangan. Ammo V. S. Stepin fanlar asosidagi qayta tuzilish har doim ham paradigmaning o'zgarishiga olib kelmasligini, balki u jarayon sifatida kechishini ta'kidlaydi.

V. S. Stepin fanlar asosining qayta tuzilishi uchun ikki yo'nalishni ko'rsatadi:

- fan ichidagi bilimlarning rivojlanishi, tadqiqot sohasiga yangi obyektlarning kirib kelishi, ziddiyatlar va muammolarning to'planishi natijasida;
- fanlararo integratsiya orqali, ya'ni bir fan sohasidan ikkinchisiga fandosh ontologiyalar, ilmiy ideallar va tadqiqot normalarining o'tishi orqali ^[13].

Hozirgi pedagogik tadqiqotlarda ta'lim faoliyatining metodologik, aksiologik (qadriyatlar), gnoseologik (bilish) va antropologik (insonni o'rganish) jihatlari o'z ifodasini topmoqda. Shu bilan birga, pedagogik fanning dinamikasini belgilaydigan asosiy tendensiyalardan biri – insonning umumiy va maxsus bilimlar tizimidagi o'rni hamda uning shaxsiy ehtiyojlari, intilishlari va maqsadlarini hisobga olgan holda ta'lim tizimini qayta shakllantirishdir. Pedagogika va psixologiyadagi tadqiqot ideallarining o'zgarishi zarurligini inobatga olgan holda, ularning har ikkida umumiy tamoyil kuzatiladi: insonga nisbatan qarashlarning o'zgarishi, uni insonparvar nuqtai nazardan baholashga intilish va gumanitar bilish usullarining an'anaviy pozitivistik bilish usullari bilan taqqoslanishi.

“Paradigma” atamasi ilk bor pozitivist G. Bergman tomonidan fan falsafasiga kiritilgan bo'lsa-da, unga keng ma'noda hayot baxsh etgan va amaliyotga joriy etgan olim Tomas Kun hisoblanadi. Tomas Kunning ta'kidlashicha, paradigma bu – butun ilmiy jamoa tomonidan tan olingan va ma'lum vaqt davomida ilmiy jamoalarning masalalarni hal etishdagi asosiy namunasiga aylanadigan ilmiy yutuqlar majmuasidir. Pedagogika terminlar lug'atida paradigmaga quyidagicha ta'rif berilgan:

- ma'lum bir ilmiy sohada muayyan tarixiy bosqichdagi olimlar tomonidan qo'llaniladigan ilmiy yutuqlar (nazariyalar, metodlar) tizimi;
- real voqelikning mohiyatini aks ettiruvchi va tushuntiruvchi mustahkam ilmiy nazariya sifatida shakllangan tushunchalar tizimi;
- ma'lum bir davrda ilmiy jamoa ichida ustuvor bo'lgan tadqiqot metodlari, muammolarni qo'yish va ularni hal qilishdagi konseptual yo'nalish, sxema va modellar tizimi.

Ayrim adabiyotlarda “paradigma” va “metodologiya” tushunchalari birgalikda yoki sinonim sifatida qo'llanadi. Mualliflarning fikriga ko'ra, metodologiya – bu metodlar va bilish prinsiplari haqidagi ta'limot bo'lib, boshqacha aytganda, metodologiya paradigmani aniq fanlarga va ilmiy ta'lim sohalariga tatbiq qilish vositasi bo'lsa, paradigma esa metodologiyani shakllantirishda yo'naltiruvchi, tizimga soluvchi funksiyani bajaradi.

S. Krippnerning ta'rificha, paradigma – bu muayyan jamiyatdagi e'tiqodlar, qadriyatlar, idrok o'zgarishlari, amaliy va ijtimoiy faoliyat yo'nalishlarini o'zida aks ettiruvchi va ushbu jamiyat a'zolarining fikrlash hamda faoliyat tarzini belgilab beruvchi konseptual tizimdir. Uning ta'kidlashicha, paradigma faqat global jamiyat yoki katta sivilizatsion tizimga emas, balki ilmiy tadqiqot guruhlari, akademik jamoalar, maktablar yoki tarbiya muassasalari kabi kichik guruhlarga ham taalluqli bo'lishi mumkin.

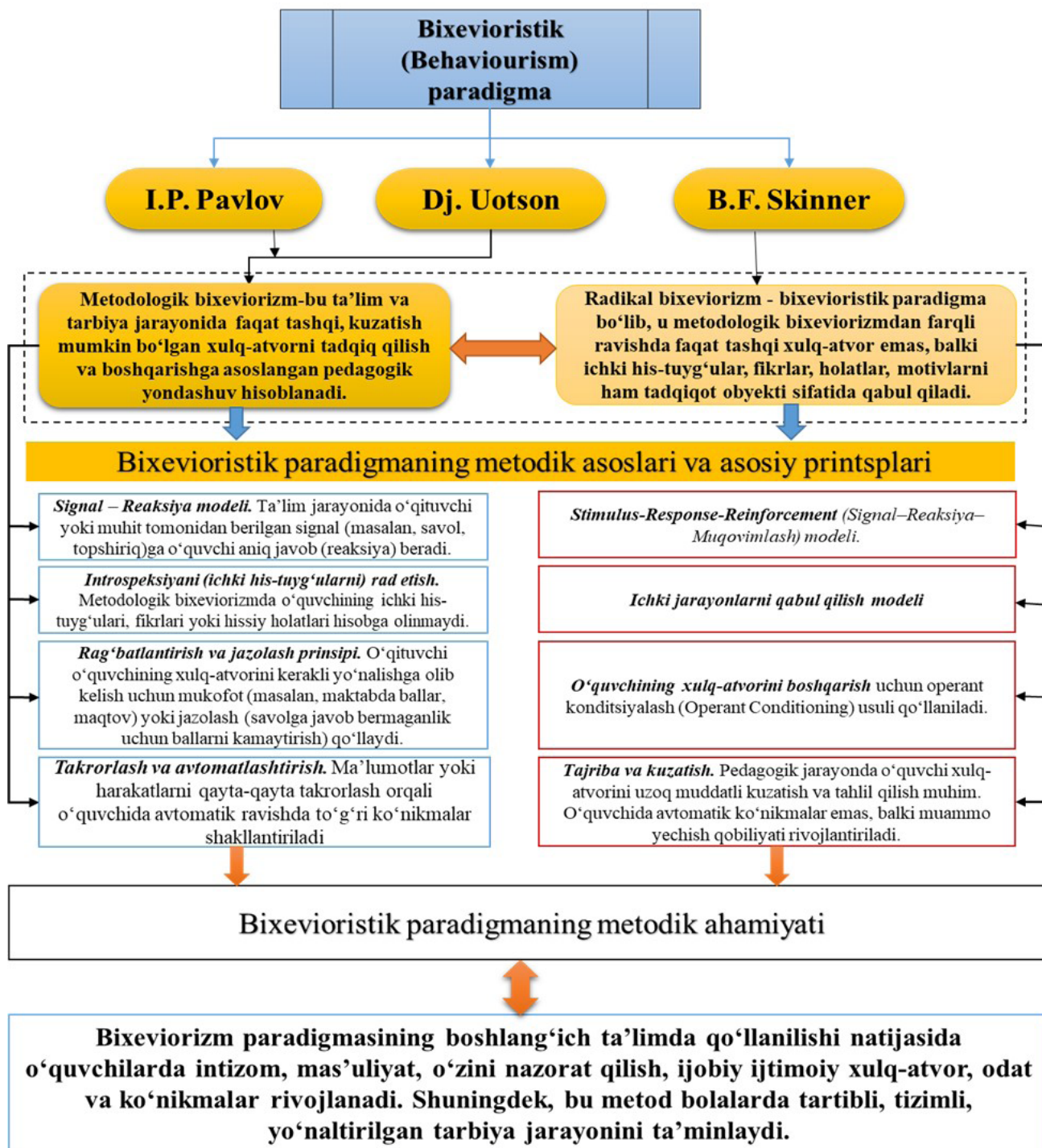
Ta'lim paradigmasi – bu ta'lim oluvchilarni madaniy tabiatga mos ravishda metodologik jihatdan asoslangan namunaviy tuzilma orqali ta'lim standartlariga muvofiq ravishda oliy insoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash konsepsiyasidir. Hozirgi kunda quyidagi besh turdagi ta'lim paradigmalari amalda qo'llanilmoqda:

- bixevioristik (behaviourism) paradigma;
- an'anaviy-konservativ (bilimiy paradigma);
- fenomenologik (gumanistik paradigma);

- ratsionalistik paradigma (bixevioristik, xulq-atvorga asoslangan);
- texnokratik paradigma;
- ezoterik paradigma.

Har bir paradigma o'z oldiga quyidagi asosiy savollarga javob izlash vazifasini qo'yadi: yoshlarni qanday tarbiyalaymiz?, nega tarbiyalaymiz? va tarbiyaning maqsadi nima?

Asosiy qadriyatlarini tanlash ta'lim paradigmasini belgilaydi. Paradigmalar mazmuni quyidagi konseptual model orqali ifodalanadi.

1-rasm: Bixevioristik (Behaviourism) paradigmaning metodik yondashuvlari

Ushbu keltirilgan ta'lim paradigmalarning qiyosiy tahlili va boshlang'ich ta'limdagi metodik ahamiyati quyidagicha jadval keltirib o'tilgan (2-jadval).

2-jadval: Ta'lim paradigmalarning mohiyati boshlang'ich ta'limda qo'llanilishi qiyosiy tahlili

No	Ta'lim paradigmalari	Ta'lim paradigmalarning mohiyati boshlang'ich ta'limda qo'llanilishi
1	An'anaviy-konservativ paradigma	An'anaviy-konservativ paradigma boshlang'ich ta'limda quyidagi tamoyillarga tayanadi: o'quvchilarga fundamental bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalar va tajribalarni shakllantirish; ta'lim mazmuni akademik yo'nalishga ega bo'lib, o'quv dasturlari asosiy fanlar – ona tili, matematika, tabiatshunoslik, tarix kabi sohalarga qaratilgan bo'lishi shart. Boshlang'ich maktabda ta'lim an'anaviy va vaqt sinovidan o'tgan darsliklar, metodikalar asosida tashkil etiladi; boshlang'ich sinflarda bolalarda axloqiy qadriyatlar, masalan, hurmat, odob, insoniylik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi xulq-atvor normalarini shakllantirish muhim o'rin tutadi.
2	Texnokratik paradigma	Texnokratik paradigmadagi o'qituvchining shiori: "Kuch – bilimda!" Bu yerda haqiqat mezonini tajriba hisoblanadi. Ta'lim natijalari "ha-yo'q", "biladi-bilmaydi", "o'zlashtirgan-o'zlashtirmagan" kabi aniq shaklda baholanadi. Har doim belgilangan etalon, namuna va normativlar bo'lib, o'quvchining bilim darajasi aynan shu mezonlar asosida baholanadi.
3	Ratsionalistik yoki bixevioristik (xulq-atvor) paradigma	Bixevioristik paradigmaning asosini psixologik yo'nalish tashkil etadi. Bixeviorizm – inson xulq-atvorini tashqi muhit ta'siriga javob sifatida ko'radigan psixologik nazariyadir. Bu yondashuvda insonning ichki hissiyotlaridan ko'ra, tashqi stimularga bo'lgan munosabatga ko'proq e'tibor qaratiladi. Mazkur modelda maktab ta'lim jarayonini bolalarning xulq-atvorini shakllantirish vositasi sifatida qabul qiladi.
4	Gumanistik (fenomenologik) paradigma	Bu paradigmaning asosini rivojlanish, o'z-o'zini rivojlantirish, o'zini namoyon etish va ijodkorlik tashkil etadi. Rivojlanish - o'quvchining berilgan topshiriqlarni yechishda faollik va mustaqillikning yuqori bosqichiga ko'tarilishi. V. Vigotskiy ta'limotiga ko'ra, bola rivoji unga beriladigan yordam darajasi bilan belgilanadi. Vigotskiy ikki xil rivojlanish zonasini ajratadi: aktual rivojlanish zonasi - bilim, ko'nikma, malakalarni egallash va ulardan mustaqil foydalanish qobiliyati; yaqin rivojlanish zonasi - bilimlarni o'zlashtirish uchun kattalar yordami talab qilinadigan jarayon.
5	Ezoterik paradigma	"Ezoteriya" atamasi yunon tilidan to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinganda "maxfiy, sirli, yashirin, diniy, mistik va sehrga oid" ma'nolarni anglatadi. Boshlang'ich sinflarda ko'proq erkin ijod, tasviriy san'at, musiqa, tabiatni kuzatish va ichki his-tuyg'ularni ifodalashga yo'naltirilgan mashg'ulotlar tashkil etish; Bolalarda ruhiy barqarorlik, tiniq fikrlash, ezgulik, insoniylik, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik kabi fazilatlarni shakllantirish; Bu paradigmadagi ta'limning asosiy maqsadi - bola shaxs sifatida o'zini anglashi, ichki kuchlarini ochishi va oliy ma'naviy kamolotga intilishidir.

Olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ta'lim paradigmalarni belgilaydigan asosiy elementlar quyidagilardan iborat:

1. Ma'lum bir tarixiy davrda inson uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar tizimi haqidagi qarashlar;
2. Ma'lumotni kodlash va uzatish prinsiplari;
3. Insonning madaniy rivojlanishini anglash; Jamiyatda ta'limning o'rni va ahamiyati;
4. Ta'lim tizimida o'qituvchining obrazi va mavqei; Bolaning ta'lim, o'qitish va tarbiya tizimidagi roli va maqomi.

Yuqoridagi olimlarning ilmiy tadqiqot ishlarini tizimli tahlil qilish natijasida ta'lim paradigmalarning turli jihatlari ta'lim va qadriyat maqsadlaridan kelib chiqib quyidagicha yondashuvlar orqali izohlanishi mumkin.

1-yondashuv. Qadriyatli (aksiologik). Bu yondashuvda madaniyat insoniyat hayotining ma'nosi sifatida qabul qilinadi. Madaniyat taraqqiyoti esa madaniyat yutuqlarining namoyoni sifatida talqin etiladi.

2-yondashuv. Faoliyatli. Bu yerda madaniyat moddiy va ma'naviy qadriyatlarni yaratish faoliyati usullarini sinash va aprotatsiya qilish jarayoni sifatida qaraladi.

3-yondashuv. Shaxsiy. Bu konsepsiyaga ko'ra, madaniyat faqat aniq bir shaxsning faoliyati va shaxsiy xususiyatlari orqali namoyon bo'ladi. Paradigmalar esa o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro pedagogik munosabatning xarakteri va maqsadi orqali belgilanadi.

Xulosa. Paradigmal yondashuv asosida ta'lim jarayonida o'quvchining individualligi yuqori baholanadi. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchi uchun yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va rivojlanishga yordam beruvchi hamroh sifatida ishtirok etadi. Bu sharoit o'quvchilarda mustaqillik, o'z-o'zini boshqarish va o'z-o'zini baholash kabi shaxsiy kompetensiyalarning shakllanishiga olib keladi.

Shuningdek, bola o'z fikrlarini erkin ifoda etish, tanqidiy va ijodiy tafakkur yuritish hamda mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatiladi. Fenomenologik paradigma o'quvchilarda o'z-o'zini anglash, o'z qadrini bilish va o'z xatti-harakatlari ustida tahlil yuritish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu esa ularda ichki intizom, maqsad qo'yish, ijtimoiy javobgarlik va hamkorlikka asoslangan munosabatlarni shakllantiradi.

O'qituvchi tomonidan yaratilgan erkin, ochiq va qulay o'quv muhitida o'quvchi o'zining ijodiy salohiyatini to'liq namoyon qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bundan tashqari, ushbu yondashuv empatiya, o'zaro hurmat va hamkorlik tamoyillarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi. O'quvchilarga shaxsiy tanlov qilish imkoniyatining berilishi esa ularning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, o'z o'quv faoliyatiga ongli yondashuvini ta'minlaydi hamda tashabbuskorlikni rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Кун Т. Структура научных революций. – М.: АСТ, 2003. – 592 с.
2. Коршунова Н. Л. Нужна ли педагогике новая парадигма // Педагогика. – 2002. – № 7.
3. Краевский В. В. Воспитание или образование? // Педагогика. – 2003. – № 3.
4. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11–17.
5. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11–17.
6. Власова Т. И. Личностно-ориентированное образование: теория и практика. – М.: Академия, 2001. – 192 с.
7. Колесникова И. А. Парадигмы образования: научно-технократическая, гуманитарная, эзотерическая // Вестник Московского университета. Серия 20: Педагогическое образование. – 2005. – № 1. – С. 3–10.
8. Корнетов Г. Б. Парадигмы образования: авторитарная, манипулятивная, поддерживающая // Педагогика. – 2000. – № 5. – С. 12–18.
9. Кульневич С. В. Педагогика: личность в образовательных парадигмах. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 320 с.
10. Пилиповская В. Я. Педагогические парадигмы: традиционная, рационалистическая, гуманистическая // Педагогика. – 2004. – № 3. – С. 45–50.
11. Дугин А. Г. Философия традиционализма. – М.: Арктогея, 2002. – 448 с.
12. Лакатос И. Избранные работы по философии и методологии науки / И. Лакатос; под ред. А. А. Ахиезера. – М.: Прогресс, 1980. – 512 с.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №5(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.